

Spis treści

Rozdział pierwszy

GRECJA STAROŻYTNA.....5

1. Polis grecka i jej ewolucja ustrojowa.....	5
2. Polis spartańska	6
A. Stosunki społeczne	6
B. Ustrój polityczny	8
3. Polis ateńska	10
A. Pojęcie i pierwotny ustrój państwa ateńskiego	10
B. Reformy społeczne i ustrojowe.....	11
a) <i>Ustawodawstwo Dracona</i>	11
b) <i>Reformy Solona</i>	12
c) <i>Samorząd terytorialny Kleistenesa podstawą dalszej demokratyzacji ustroju</i>	13
C. Ustrój społeczny i polityczny w V i IV w. p.d Chr.	15
a) <i>Stosunki społeczne</i>	15
b) <i>Ważniejsze instytucje polityczne</i>	17
4. Dziedzictwo starożytnej Grecji.....	20

Rozdział drugi

PAŃSTWO RZYMSKIE.....22

1. Informacje ogólne	22
2. Królestwo (753–509 p.d Chr.)	22
3. Republika (509–27 r. p.d Chr.).....	24
A. Podziały ludności	24
a) <i>Plebejusze i patrycjusze</i>	24
b) <i>Nobilowie, ekwici i plebs</i>	25
c) <i>Niewolnicy i wyzwolenicy</i>	26
d) <i>Obywatele, Latyni i cudzoziemcy</i>	27
B. Zgromadzenia ludowe republiki rzymskiej.....	28
a) <i>Kurialne</i>	28
b) <i>Centurialne</i>	28
c) <i>Trybunowe</i>	30
d) <i>Plebejskie</i>	31
e) <i>Znaczenie i upadek zgromadzeń ludowych</i>	31
C. Senat	31
D. Urzędnicy	33
a) <i>Pojęcie rzymskiej magistratury i zasady sprawowania urzędów</i>	33
b) <i>Potestas i imperium</i>	35
c) <i>Wyżsi urzędnicy zwyczajni</i>	35
d) <i>Urząd nadzwyczajny – dyktator</i>	37
e) <i>Trybuni ludowi</i>	38
f) <i>Urzędnicy niżsi</i>	38
g) <i>Zasady ubiegania się o urzędy i kolejność ich sprawowania</i>	39
E. Zmiana zasad ustrojowych republiki rzymskiej w II i I w. p.d Chr.	41
a) <i>Czynniki sprzyjające ustanowieniu władzy jednostki</i>	41

b) Dyktatura Sulli.....	41
c) Dyktatura Juliusza Cezara.....	42
d) Podstawy prawne jedynowładztwa Augusta Oktawiana.....	42
4. Cesarstwo (27 r. pd Chr. – 476 r. po Chr. [– 1453]).....	44
A. Pryncypat (27 r. pd Chr. – 284 po Chr.).....	44
a) Pojęcie.....	44
b) Cesarz.....	44
c) Zgromadzenia ludowe i senat.....	46
d) Stare i nowe urzędy.....	46
B. Dominat (284 – 476, 284 – 565 r.).....	48
a) Pojęcie.....	48
b) Cesarz.....	48
c) Podziały władzy i państwa.....	49
d) Następstwo tronu w cesarstwie zachodnim.....	50
e) Administracja centralna i dwór cesarski.....	50
f) Wojsko.....	52
g) System podatkowy.....	53
5. Administracja lokalna.....	54
A. Okręg i urzędnicy miejscy.....	54
B. Prowincje i ich zarząd w okresie republiki i pryncypatu.....	55
C. Reformy administracji prowincjonalnej cesarza Dioklecjana i Konstantyna Wielkiego.....	57
D. Rola tajnej policji politycznej.....	57
E. Immunitet rzymski.....	58
6. Upadek cesarstwa zachodniorzymskiego.....	59
A. Ogólna charakterystyka przyczyn.....	59
B. Przyczyny wewnętrzne.....	59
C. Przyczyny zewnętrzne.....	60
D. Przyczyna bezpośrednia.....	61
7. Znaczenie roku 476 dla historii państwa i prawa.....	61
8. Cesarstwo bizantyńskie (wschodniorzymskie) 395 – 1453 r.	61
9. Ważniejsze źródła prawa rzymskiego.....	63
A. Pojęcie źródeł.....	63
B. Źródła okresu republiki.....	64
C. Konstytucje i kodeksy cesarskie.....	65
10. Dziedzictwo rzymskie.....	66

Rozdział trzeci

LUDY GERMAŃSKIE I SŁOWIAŃSKIE. PIERWSZE ORGANIZACJE PAŃSTWOWE.....68

1. Szczepowe państwa germańskie.....	68
A. Ważniejsze szczepy i państwa.....	68
B. Ustrój.....	71
C. Stosunek Germanów do ludności miejscowej.....	72
2. Pierwsze organizacje państwowe Słowian.....	73
A. Informacje ogólne.....	73
B. Ważniejsze państwa plemienne i szczepowe.....	73
C. Ustrój.....	77
D. Stosunek Słowian do Kościoła wschodniego i zachodniego.....	78

3. Węgry	80
Rozdział czwarty	
PAŃSTWO PATRYMONIALNE	81
1. Pojęcie monarchii patrymonialnej	81
2. Państwo Franków	82
A. Ważniejsze informacje historyczne	82
a) <i>Okres merowiński</i>	82
b) <i>Okres karoliński</i>	83
c) <i>Traktat z Verdun (843 r.) i jego następstwa</i>	84
B. Ustrój	85
a) <i>Monarcha</i>	85
b) <i>Dwór królewski i urzędnicy nadworni</i>	86
c) <i>Administracja lokalna</i>	87
d) <i>Obowiązki i świadczenia ludności</i>	89
C. Historyczne znaczenie państwa frankońskiego	90
3. Anglia w okresie anglosaskim	90
A. Wiadomości ogólne	90
B. Ustrój	91
a) <i>Monarcha, Witan i dwór królewski</i>	91
b) <i>Administracja lokalna</i>	91
4. Ruś Kijowska	92
A. Powstanie państwa ruskiego	92
B. Podziały na dzielnice	93
C. Ustrój	94
D. Podbój Rusi przez Mongołów	94
5. Źródła poznania prawa	95
A. Szczepowe państwa germańskie i państwo Franków	95
a) <i>Informacje ogólne</i>	95
b) <i>Leges Romanae Barbarorum</i>	96
c) <i>Leges Barbarorum</i>	96
d) <i>Edykty i kapitularze</i>	96
e) <i>Dokumenty praktyki</i>	97
B. Anglia Anglosaska	97
C. Ruś Kijowska	97
a) <i>Traktaty Rusi z Bizancjum</i>	97
b) <i>Prawda Ruska</i>	97

Rozdział piąty

KSZTAŁTOWANIE SIĘ PODSTAWOWYCH STRUKTUR FEUDALNYCH W EUROPIE ZACHODNIEJ

1. Pojęcie feudalizmu i własności podzielonej	99
2. Feudalizm gospodarczy	100
A. Kolonat i patronat	100
B. Wielka własność ziemska w państwie Franków	102
C. Prekaria	104
D. Włość frankońska	104
E. Immunitety	105
F. Poddaństwo chłopów	107

a) Cechy poddaństwa.....	107
b) Dziesięcina.....	109
G. Rodzaje chłopów poddanych.....	109
H. Feudalizm gospodarczy w Anglii anglosaskiej.....	111
I. Feudalizm gospodarczy na Rusi Kijowskiej.....	111
3. Feudalizm polityczny.....	112
A. Wasalstwo i beneficjum.....	112
B. Stosunki lenne.....	113
a) Kontrakt lenny i formy jego zawarcia.....	113
b) Rodzaje lenn.....	114
c) Obowiązki wasala.....	114
d) Obowiązki seniora.....	115
e) Sankcje umowy lennej.....	115
f) Hold zastrzeżony.....	116
g) Zasady dziedziczenia lenn.....	116
h) Grupa i hierarchia lenna.....	116
C. Angielski system lenny.....	117
4. Wasalstwo a poddaństwo chłopów.....	118
5. Księstwo Andory ostatnim lennem Europy.....	118

Rozdział szósty

MONARCHIA LENNA W EUROPIE ZACHODNIEJ.....122

1. Prawo lenne podstawą ustroju państwowego.....	122
2. Monarcha.....	123
A. Dwojaka rola monarchy we Francji i w Niemczech.....	123
B. Strażnik ładu i pokoju. Zwalczanie wojen prywatnych.....	123
C. Uprawnienia sądowe.....	124
D. Inne uprawnienia.....	125
E. Zasady następstwa tronu.....	125
3. Rada Królewska (<i>curia regis</i>).....	127
4. Administracja lokalna.....	128

Rozdział siódmy

ŚREDNIOWIECZNE INSTYTUCJE PONADPAŃSTWOWE:

KOŚCIÓŁ, PAPIEŻ, CESARZ.....130

1. Kościół chrześcijański w cesarstwie rzymskim.....	130
A. Chrześcijaństwo na tle innych religii.....	130
B. Edykty religijne cesarzy Konstantyna Wielkiego i Teodozjusza Wielkiego.....	131
C. Początkowa organizacja Kościoła.....	131
D. Stanowisko cesarzy w Kościele.....	132
E. Stosunek Kościoła zachodniego i wschodniego do państwa.....	132
a) Kościół zachodni.....	132
b) Kościół wschodni.....	133
F. Wielka schizma Kościołów wschodnich.....	133
2. Papież.....	134
A. Prymat papieża w Kościele.....	134
B. Powstanie Państwa Kościelnego.....	135
a) Początki zwierzchnictwa terytorialnego papieża.....	135
b) Darowizna króla Pepina.....	136

C. Wybór papieży.....	136
a) Powoływanie papieży do 1000 r.....	136
b) Dekrety wyborcze papieży Stefana III i Mikołaja II.....	137
c) Dalsze nowelizacje procedury wyborczej papieży.....	138
d) Współczesna procedura wyboru papieża.....	138
e) Bierne prawo wyborcze.....	139
f) Przybieranie przez papieży nowych imion.....	140
D. Uprawnienia papieży w średniowieczu.....	140
a) W Kościele.....	140
b) Polityczne.....	142
3. Kuria Rzymska.....	144
A. Dwór papieski.....	144
B. Pojęcie Kurii Rzymskiej.....	144
C. Kolegium kardynałów.....	145
D. Kaplica papieska.....	147
E. Urzędy kurialne.....	147
F. Trybunały kurialne.....	147
4. Początki dyplomacji papieskiej. Legaci i nuncjusze.....	148
5. Organizacja Kościoła katolickiego.....	149
A. Ustrój episkopalny.....	149
B. Biskupi tytularni.....	150
C. Organy pomocnicze biskupów.....	150
D. Proboszczowie i księża dziekani.....	151
E. Metropolici i prymasi.....	151
a) Metropolici.....	151
b) Prymas.....	152
6. Synody i sobory powszechne.....	153
A. Synody.....	153
B. Sobory powszechne.....	153
7. Prawo kanoniczne.....	154
A. Dekret Gracjana.....	154
B. Corpus iuris canonici.....	155
C. Kodeksy prawa kanonicznego z 1917 i 1983 r.....	156
8. Cesarz rzymski (narodu niemieckiego).....	156
A. Restytucja cesarstwa na Zachodzie.....	156
B. Losy cesarstwa po traktacie w Verdun.....	157
C. Przeniesienie godności cesarskiej na królów niemieckich (<i>translatio imperii</i>).....	157
D. Treść władzy cesarskiej.....	158
E. Próba odnowienia cesarstwa rzymskiego.....	158
F. Papież a wybór króla niemieckiego, przyszłego cesarza.....	159
G. Zaniechanie przez królów niemieckich odrębnej koronacji w Rzymie.....	160
H. Tytuł cesarza i nazwa cesarstwa.....	160
9. Odnowienie cesarstwa wschodniego. Teoria tzw. „trzeciego Rzymu”.....	161

Rozdział ósmy

WALKA PAPIEŻY Z MONARCHAMI ZACHODNIOEUROPEJSKIMI O NIEZALEŻNOŚĆ INSTYTUCJI KOŚCIELNYCH I DOMINIUM MUNDI.....163

1. Feudalizacja urzędów kościelnych. Kościoły własne.....	163
---	-----

2. Program reform w Kościele	165
3. Prawo patronatu	166
4. Zmagania papieży z cesarzami od XI do XII w.	167
A. Walka o inwestyturę między cesarzem Henrykiem IV a papieżem Grzegorzem VII	167
B. Konkordat wormacki	169
C. Walka papieży z Hohenstaufami o panowanie nad Italią	170
5. Konflikty między królami angielskimi a papieżami w wiekach od XI do XIV	171
A. Polityka Wilhelma I Zdobywcy wobec Kościoła	171
B. Kompromisowe rozwiązanie sporu o inwestyturę	172
C. Konstytucje klaredońskie i zabójstwo arcybiskupa Canterbury Tomasza Becketa	172
D. Konflikt Jana bez Ziemi z papieżem Innocentym III. Anglia lennem papieskim	174
E. Osłabienie stosunków Anglii z papieżem (awiniońskim) w XIV w.	175
6. Spór króla francuskiego Filipa IV Pięknego z papieżem Bonifacym VIII. Niewola babilońska (awiniońska) papieży	175
A. Problem inwestytury dostojników kościelnych w Królestwie Francji	175
B. Konflikt króla Filipa IV Pięknego z papieżem Bonifacym VIII. Zwołanie pierwszego posiedzenia Trzech Stanów Królestwa Francji	176
C. Pobyt papieży w Awinionie 1309–1377	177
D. Wolności Kościoła gallickańskiego	178

Rozdział dziewiąty

ZAKONY

1. Pojęcie	179
2. Zakony w Kościele wschodnim	179
3. Zakony w Kościele zachodnim	180
A. Benedyktyni	180
B. Cystersi	181
C. Zakony żebracze	182
a) Franciszkanie	182
b) Dominikanie	183
c) Karmelici	183
d) Zakony żeńskie	183
e) Ocena zakonów żebraczych	183
4. Zakony rycerskie	184
A. Informacje ogólne	184
B. Zakon templariuszy	185
C. Zakon Rycerski Szpitala Jerozolimskiego Świętego Jana Chrzciciela	186
D. Bracia Niemcecy Domu Najświętszej Marii	187

Rozdział dziesiąty

MONARCHIA STANOWA

1. Cechy charakterystyczne	193
2. Podział stanowy ludności	194

A. Informacje ogólne.....	194
B. Duchowieństwo.....	195
a) Informacje wstępne.....	195
b) Prawa i przywileje stanu duchownego (<i>privilegia clericalia</i>).....	195
c) Obowiązki stanu duchownego.....	196
C. Szlachta.....	196
D. Mieszczaństwo.....	196
E. Chłopstwo.....	197
3. Systemy stanowe niektórych państw europejskich.....	197
A. System francuski.....	197
B. System angielski.....	198
C. System niemiecki.....	198
a) Informacje wstępne.....	198
b) Książęta elektory.....	199
c) Arcyksiążęta.....	200
d) Stany krajowe.....	200
e) Ministerialowie.....	200
f) Mieszczanie zewnętrzni.....	200
D. System rosyjski.....	201
4. Przywileje jednostkowe i zbiorowe.....	201
A. Magna Charta Libertatum.....	202
B. Przywileje książęce cesarza Fryderyka II z 1220 i 1232 r.....	204
C. Złota Bulla z 1356 r.....	204
5. Zmiana charakteru władzy królewskiej. Legiści.....	205
6. Zasady następstwa tronu.....	206
A. Francja.....	206
B. Anglia.....	208
C. Tytuły następców tronu w Anglii i we Francji.....	208
D. Niemcy.....	208
7. Administracja centralna.....	209
A. Charakterystyka ogólna.....	209
B. Ścisła Rada Królewska.....	209
C. Kancelaria Królewska.....	210
8. Naczelne organy skarbowe i sądowe w Anglii i we Francji.....	210
A. Informacje wstępne.....	210
B. Urząd Szachownicy (<i>Exchequer</i>).....	211
C. Francuska Izba Obrachunkowa.....	212
D. Sądy westminsterskie.....	213
a) Informacje wstępne.....	213
b) Sądy Spraw Pospolitych.....	213
c) Sąd Ławy Królewskiej.....	213
d) Sąd <i>Exchequeru</i>	214
e) Sąd Kancelarski.....	214
f) Delegowani sędziowie koronni.....	214
E. Parlament Paryski i parlamenty prowincjonalne.....	215
a) Informacje wstępne.....	215
b) Izba wielka.....	215
c) Izba wieżyzki.....	216
d) Izba dochodzeń.....	216
e) Izba skarg.....	216

f) Inne izby.....	216
g) Personel sędziowski i administracyjny.....	217
h) Prokuratorzy i adwokaci.....	217
i) Prawo rejestracji i remonstracji ustaw.....	218
j) Parlament w okresie Frondy (1648–1653).....	219
k) Parlamenti prowincjonalne.....	219
9. Administracja lokalna.....	220
A. Informacje wstępne.....	220
B. Pojawienie się wyspecjalizowanych urzędników lokalnych we Francji.....	221
C. Angielski samorząd lokalny.....	221
a) Ograniczenie uprawnień szeryfów.....	221
b) Sędziowie pokoju.....	221
c) Samorządowy charakter angielskiej administracji lokalnej.....	222
D. Angielscy sędziowie przysięgli.....	222
a) Informacje wstępne.....	222
b) Początki jurysdykcji sędziów przysięgłych.....	223
c) Ławy sędziów przysięgłych, skład i zadania.....	224
d) Charakter instytucji angielskich sędziów przysięgłych.....	225
e) Sędziowie przysięgli a sędziowie ławnicy.....	225

Rozdział jedenasty

ŚREDNIOWIECZNY PARLAMENT ANGIELSKI I KONTYNTENTALNE ZGROMADZENIE STANOWE.....	226
1. Przyczyny powstania zgromadzeń stanowych.....	226
2. Parlament angielski.....	227
A. Geneza parlamentu.....	227
B. Wykształcenie się struktur organizacyjnych średniowiecznego parlamentu angielskiego.....	228
C. Izba parów.....	230
D. Izba gmin.....	230
E. Uprawnienia parlamentu.....	232
a) Uprawnienia sądowe.....	232
b) Impeachment.....	233
c) Ustawa o skazaniu.....	233
d) Odpowiedzialność prawna ministrów.....	233
e) Uprawnienia finansowe.....	233
f) Uprawnienia ustawodawcze.....	234
g) Inne uprawnienia.....	235
F. Król a parlament.....	236
3. Niemieckie zgromadzenie stanowe.....	237
A. Zjazd nadworny.....	237
B. Sejm Rzeszy.....	237
C. Sejmy krajowe.....	239
4. Francuskie zgromadzenie stanowe.....	241
A. Zgromadzenie Trzech Stanów Królestwa Francji.....	241
a) Informacje wstępne.....	241
b) Uprawnienia polityczne.....	242
c) Uprawnienia finansowe.....	242
d) Prawo do przedstawiania petycji.....	243
B. Stany Generalne.....	243

a) <i>Dzieje Stanów Generalnych</i>	243
b) <i>Uprawnienia</i>	246
c) <i>Prawa zasadnicze monarchii francuskiej</i>	246
C. Zgromadzenie ogólne duchowieństwa.....	247
D. Zgromadzenie notabłów.....	248
E. Stany prowincjonalne.....	248
5. Rosyjskie zgromadzenie stanowe.....	250
A. Sobór Ziemski.....	250
a) <i>Dzieje</i>	250
b) <i>Car</i>	251
c) <i>Świętobliwy sobór</i>	251
d) <i>Duma bojarska</i>	251
e) <i>Reprezentacja stanów</i>	252
f) <i>Sposób obrad, uprawnienia</i>	252
6. Średniowieczny parlament angielski a kontynentalne zgromadzenia stanowe.....	253

Rozdział dwunasty

WIELKIE KSIĘSTWO MOSKIEWSKIE	255
1. Ruś pod panowaniem Mongołów.....	255
2. Wielki książę włodzimierski i cała Rusi.....	256
3. Powstanie i rozwój wielkiego księstwa moskiewskiego.....	257
A. Okres od końca XIII do połowy XIV wieku.....	257
B. Okres od połowy XIV wieku do 1480 r.....	257
C. Okres od 1480 roku do końca XVI wieku.....	259
4. Książęta służebni, bojarzy, dworanie.....	261
A. Książęta służebni.....	261
B. Bojarzy.....	261
a) <i>Bojarzy władców</i>	261
b) <i>Miestnicestwo</i>	261
c) <i>Dzieci bojarskie</i>	262
C. Dworanie.....	262
D. Pomiestije.....	262
5. Ustrój Wielkiego Księstwa.....	263
A. Wielki książę i książęta.....	263
B. Duma Bojarska.....	264
C. Administracja centralna.....	264
D. Administracja lokalna.....	265

Rozdział trzynasty

USTRÓJ ŚREDNIOWIECZNYCH MIAST I WSI	267
1. Powstanie miast średniowiecznych.....	267
A. Wyodrębnienie miast od wsi.....	267
B. Geneza powstania miast.....	268
2. Ruch komunalny miast.....	270
3. Ogólna charakterystyka ustroju miast.....	271
A. Uzyskiwanie przywilejów miejskich.....	271
B. Zakres swobód miejskich.....	272

a) Minimum swobód miejskich.....	272
b) Maksimum swobód.....	273
c) Przywilej miejski.....	273
d) Rodziny miast.....	274
C. Organizacja władz miejskich.....	275
4. Formy ustrojowe miast północnowłoskich (lombardzkich).....	276
5. Ustrój miast francuskich.....	278
A. Miasta komunalne.....	278
B. Miasta konsularne.....	280
C. Miasta przewotalne.....	280
6. Ustrój miast niemieckich.....	281
A. Ława miejska.....	281
B. Rada miejska.....	282
C. Pospólstwo a rada miejska.....	282
7. Miasta w Anglii.....	283
8. Miasta rosyjskie.....	284
A. Posady.....	284
B. Rosyjskie arystokratyczne republiki miejskie.....	285
a) Nowogród Wielki.....	285
b) Psków.....	288
9. Wieś i powstanie samorządu wiejskiego.....	289
A. Rozkład systemu willekacyjnego i powstanie wsi.....	289
B. Wieś i parafia.....	291
C. Powstanie samorządu wiejskiego.....	291

Rozdział czternasty

KORPORACJE MIEJSKIE.....294

1. Samorząd gospodarczy miast.....	294
A. Gildie.....	294
B. Cechy.....	296
2. Cech szczególnego rodzaju – średniowieczny Uniwersytet.....	299
A. Informacje wstępne.....	299
B. Uniwersytet boloński – korporacje studentów.....	299
C. Uniwersytet paryski – korporacja profesorów.....	301
D. Inne uniwersytety średniowieczne.....	303
3. Getta i samorząd żydowski.....	304
A. Informacje wstępne.....	304
B. Getto.....	305
C. Samorząd żydowski.....	305
D. Przywileje monarsze dla Żydów.....	306
E. Ograniczenia prawne.....	306
F. Sefardyjczycy i aszkenazyjczycy.....	307
G. Emancypacja Żydów.....	308

Rozdział piętnasty

ZWIĄZKI MIAST I WSI.....309

1. Związki miast.....	309
A. Liga Lombardzka.....	309

B. Związki miast niemieckich	310
C. Związek Pruski	311
D. Związek Pięciu Portów	311
2. Związki kupców różnych miast	312
A. Hanzy niderlandzkie i francuskie	312
B. Hanza niemiecka	312
a) Związek kupców	312
b) Związek miast	313
3. Związki wolnych gmin wiejskich	314
A. Od związku wolnych gmin wiejskich do niepodległej Konfederacji Szwajcarskiej	314
B. Republika Dithmarschen	318

Rozdział szesnasty **ŹRÓDŁA PRAWA ŚREDNIOWIECZNEGO**

1. Prawo rzymskie	319
A. Tradycje prawa rzymskiego w Europie południowej i zachodniej	319
B. Recepcja prawa rzymskiego w Niemczech	320
2. Prawo średniowieczne	321
A. Charakterystyka ogólna	321
B. Prawo lenne	322
C. Prawo i sądy miejskie	322
3. Osobliwości angielskiego systemu prawnego	323

Rozdział siedemnasty **MONARCHIE ABSOLUTNE I RZECZYPOSPOLITE**

Rozdział osiemnasty **FRANCJA W OKRESIE MONARCHII ABSOLUTNEJ**

1. Informacje ogólne	333
2. Król	334
3. Administracja	335
A. Cechy charakterystyczne	335
B. Administracja centralna	337
C. Administracja lokalna	339
4. Sądownictwo	339
A. Informacje wstępne	339
B. Królewskie sądownictwo delegowane	340
C. Królewskie sądownictwo zastrzeżone	341
5. Ingerencja monarchy w życie gospodarcze	342
6. Polityka monarchy wobec Kościoła katolickiego i wyznania kalwińskiego	342
A. Gallikanizm królewski	343
B. Edykt nantejski z 1598 r. i jego losy	344
7. Polityka językowa monarchii	344
8. Źródła prawa francuskiego w średniowieczu i czasach nowożytnych	344

A. Kraje prawa zwyczajowego i pisanego	344
B. Ordonanse królewskie	345
Rozdział dziewiętnasty	
ANGLIA W LATACH 1485–1660	347
1. W okresie panowania Tudorów	347
A. Administracja centralna	347
B. Parlament	349
C. Powstanie Kościoła Anglikańskiego	349
D. Charakterystyka rządów Tudorów	352
2. Walka parlamentu z królem w XVII w.	353
A. Wprowadzenie	353
B. Petycja o prawa z 1628 r.	353
C. Uchwały Długiego Parlamentu z lat 1640–1641	354
3. Wojna domowa, republika i protektorat	355
A. Wojna domowa, sąd nad monarchą i proklamowanie republiki	355
B. Anglia Rzeczpospolitą i Protektoratem	356
a) Okres I: 1649–1653	356
b) Okres II: 1653–1660	356
Rozdział dwudziesty	
POWSTANIE MONARCHII OGRANICZONEJ W ANGLII	358
1. Restauracja monarchii	358
2. Habeas Corpus Act	359
3. Chwalebna Rewolucja i Deklaracja Praw	362
4. Osiemnastowieczne ustawy parlamentu	363
5. Angielska monarchia ograniczona	364
Rozdział dwudziesty pierwszy	
WYKSZTAŁCENIE SIĘ RZĄDÓW PARLAMENTARNO- -GABINETOWYCH W WIELKIEJ BRYTANII	367
1. Początki partii politycznych	367
2. Powstanie gabinetu	369
3. Odpowiedzialność polityczna ministrów	371
4. Istota rządów parlamentarno-gabinetowych	372
5. Wpływ angielskich systemów rządzenia na ustroj innych państw	373
Rozdział dwudziesty drugi	
RZESZA NIEMIECKA OD XVI DO XVIII W.	375
1. Konfederacja niemiecka	375
2. Źródła prawa w Niemczech średniowiecznych i nowożytnych	377
A. Informacje ogólne	377
B. Zwiercadlo Saskie	378
C. Źródła prawa miejskiego	378
D. Pokoje ziemskie	379
E. Constitutio Criminalis Carolina	379

F. Prawa ziemskie	379
-------------------------	-----

Rozdział dwudziesty trzeci

MONARCHIA HABSBUERSKA OD XVI DO POŁOWY XIX WIEKU 381

1. Dynastia, nazwa państwa, terytorium, tytuły monarsze	381
2. Tworzenie jednolitej administracji centralnej i lokalnej	385
A. Administracja centralna	385
B. Administracja lokalna	389
3. Sądownictwo	390
4. Stosunek państwa do wierzeń religijnych. Józefinizm	391
5. Projekty konstytucji z lat 1848–1849	393
6. Źródła prawa	396

Rozdział dwudziesty czwarty

MONARCHIA BRANDENBURSKO-PRUSKA W XVII I XVIII WIEKU 398

1. Powstanie i rozwój terytorialny monarchii	398
2. Budowa jednolitej scentralizowanej monarchii biurokratyczno-wojskowej	403
3. Osiemnastowieczne kodyfikacje monarchów brandenbursko-pruskich	409

Rozdział dwudziesty piąty

ROSJA OD XVI DO XVIII WIEKU 413

1. Ustrój Rosji w XVI i XVII w.	413
A. Odsunięcie od władzy bojarów. Opricznina	413
B. Koronacja Iwana IV Groźnego na cara Wszechrosji	414
C. Car i jego uprawnienia	415
D. Metropolita i patriarcha moskiewski	416
E. Duma Bojarska	417
F. Sobór Ziemski	418
G. Zarząd centralny	419
H. Administracja lokalna	420
2. Reformy społeczno-polityczne Piotra I Wielkiego i Katarzyny II	422
A. Zmiany w dziedzinie obyczajowości	422
B. Reformy kulturalno-oświatowe	423
C. Polityka merkantylna	423
D. Reformy wojskowe	424
E. Wprowadzenie Senatu Rządzącego i kolegów	424
F. Reforma zarządu lokalnego i miast	425
G. Tabela o rangach, czyli tzw. czyn	427
H. Zniesienie patriarchatu i Święty Synod	427
I. Przyjęcie tytułu imperatora. Zasady następstwa tronu	428
3. Źródła prawa Wielkiego Księstwa Moskiewskiego	428
A. Sudebniki	428
B. Sobornoje Ułożenie	429

Rozdział dwudziesty szósty**POWSTANIE STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI430**

1. Okres kolonialny 430
 - A. Podział kolonii 430
 - B. Gubernatorzy kolonii 431
 - C. Zgromadzenie prawodawcze kolonii 432
 - D. Administracja lokalna 432
 - E. Sądownictwo 433
2. Wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych (pierwsza rewolucja amerykańska) 433
 - A. Geneza konfliktu kolonistów północnoamerykańskich z Wielką Brytanią 433
 - B. Pierwszy Kongres Kontynentalny i jego uchwały 434
 - C. Początek konfliktu zbrojnego 435
 - D. Drugi Kongres Kontynentalny i jego uchwały 436
 - E. Traktat Paryski. Uznanie niepodległości Stanów Zjednoczonych przez Wielką Brytanię 442

Rozdział dwudziesty siódmy**KONWENCJA KONSTYTUCYJNA W FILADELFI
I UCHWALENIE KONSTYTUCJI STANÓW
ZJEDNOCZONYCH AMERYKI443**

1. Przyczyny zwołania Konwencji 443
2. Przekształcenie się Konwencji w konstytuante 444
3. Kompromisy konstytucyjne 444
4. Uchwalenie i ratyfikacja konstytucji 446

Rozdział dwudziesty ósmy**REDAKCJA, PODSTAWOWE ZASADY PRAWNE
I NOWELIZACJA KONSTYTUCJI
STANÓW ZJEDNOCZONYCH449**

1. Konstrukcja redakcyjna 449
2. Podstawowe zasady konstytucyjne 450
3. Nowelizacja konstytucji 451
4. Uzupełnienia (poprawki) konstytucyjne 453
 - A. Informacje ogólne 453
 - B. Poprawki antyfederalistyczne 453
 - C. Poprawki ery rekonstrukcji 455
 - D. Poprawki populizmu i ruchu postępowego 455
 - E. Poprawki proceduralne 456

Rozdział dwudziesty dziewiąty**USTRÓJ STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI
W XIX I XX W.457**

1. Kongres Stanów Zjednoczonych 457
 - A. Uwagi ogólne 457

B. Senat.....	458
C. Izba Reprezentantów.....	460
2. Prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki.....	461
A. Informacje ogólne.....	461
B. Uprawnienia.....	462
C. Wybory prezydenckie.....	464
3. Amerykański system partyjny.....	466
4. Sądy federalne.....	467
5. Ustrój Stanów.....	468
A. Rozwój terytorialny Stanów Zjednoczonych Ameryki.....	468
B. Ustrój poszczególnych stanów. Informacje ogólne.....	469
6. Skonfederowane Stany Ameryki.....	470

Rozdział trzydziesty

FRANCJA W OKRESIE REWOLUCJI I RZĄDÓW KONSTYTUCYJNEGO ZGROMADZENIA NARODOWEGO (PIERWSZEJ KONSTYTUANTY).....472

1. Podział Francji po 5-tym maja 1789 r. na okresy ustrojowe.....	472
2. Rewolucja z 1789 r.....	473
A. Ideologiczne przygotowanie Rewolucji.....	473
B. Przyczyny Rewolucji.....	474
C. Rewolucja ogólna i zwołanie Stanów Generalnych.....	474
D. Przekształcenie się Stanów Generalnych w zgromadzenie narodowe konstytuujące (konstytuantę).....	475
E. Rozszerzenie się Rewolucji na prowincje.....	476
3. Ważniejsze uchwały zgromadzenia narodowego konstytuującego (konstytuanty).....	477
A. Uchwały w sprawie likwidacji feudalizmu gospodarczego.....	477
B. Deklaracja praw człowieka i obywatela z 26 sierpnia 1789 r.....	478
C. Reformy administracji terytorialnej.....	482
D. Reformy sądownictwa.....	484
E. Reformy podatkowe.....	485
F. Stosunek konstytuanty do Kościoła katolickiego.....	485
G. Ustawa Chapeliera.....	489
H. Prawo wyborcze i inne ustawy konstytuanty.....	490
I. Stosunek konstytuanty do Murzynów, Żydów i protestantów.....	490
J. Zmiany w prawie cywilnym i karnym.....	491

Rozdział trzydziesty pierwszy

FRANCJA POD RZĄDAMI KONSTYTUCJI Z 1791 R.495

1. Konstytucja z 3 września 1791 r.....	495
A. Zasady ogólne.....	495
B. Zgromadzenie prawodawcze.....	495
C. Król Francuzów.....	496
D. Ministrowie.....	497
E. Obowiązywanie konstytucji.....	498
2. Zgromadzenie prawodawcze 1791–1792.....	498

A. Charakterystyka ogólna	498
B. Konflikt zgromadzenia z królem Ludwikiem XVI	499
C. Zgromadzenie a Komuna Paryża	501
D. Jakobini i żyrondyści	502
E. Pierwszy okres terroru	503

Rozdział trzydziesty drugi

FRANCJA W CZASACH KONWENCJI NARODOWEJ

1792–1795.....505

1. Charakterystyka ogólna	505
2. Konwencja żyrondystowska	506
A. Informacje wstępne	506
B. Likwidacja monarchii i ustanowienie republiki	506
C. Sąd nad królem	506
D. Wzrost znaczenia jacobinów i wykluczenie żyrondystów z Konwencji. Powołanie pierwszego Komitetu Ocalenia Publicznego	507
E. Utworzenie urzędów stanu cywilnego	508
3. Konwencja jacobinińska	508
A. Informacje wstępne	508
B. Ważniejsze dekrety Konwencji	509
C. Polityka wobec religii i duchowieństwa katolickiego	509
D. Działalność dechrystianizacyjna	510
E. Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 1793 r.	511
F. Konstytucja jacobinińska z 1793 r.	512
a) Zasady ogólne	512
b) Ciało ustawodawcze i zgromadzenia pierwiastkowe. Idea referendum ludowego	513
c) Kolegialna głowa państwa – Rada Wykonawcza	514
G. Rząd rewolucyjny. Terror	514
a) Komitet Ocalenia Publicznego	514
b) Komitet Bezpieczeństwa Powszechnego	516
c) Trybunał Rewolucyjny	516
d) Dekret o podejrzanych i wskazówki dla sądów	516
e) Ludobójstwa rewolucyjne. Wanda	518
f) Aresztowanie przywódców jacobinów. Koniec rządów terroru	518
g) Znaczenie dyktatury jacobinińskiej dla późniejszych dziejów Francji i Europy	519
4. Konwencja Thermidoriańska	520

Rozdział trzydziesty trzeci

OKRES DYREKTORIATU 1795–1799.....522

1. Deklaracja praw i obowiązków człowieka i obywatela	522
A. Uwagi wstępne	522
B. Prawa obywatelskie	522
C. Obowiązki obywatelskie	523
2. Konstytucja dyrektorialna z 1795 r.	523
A. Władza ustawodawcza	523
B. Dyrektoriat i ministrowie	524

3. Charakterystyka okresu Dyrektoriatu.....	524
Rozdział trzydziesty czwarty	
KONSULAT I CESARSTWO NAPOLEONA BONAPARTEGO.....	526
1. Zamach stanu generała Napoleona Bonaparte.....	526
2. Konstytucje napoleońskie.....	527
A. Informacje ogólne.....	527
B. Konstytucja konsularna z 1799 r.	527
a) <i>Powszechne prawo wyborcze i listy zaufania</i>	527
b) <i>Władza ustawodawcza</i>	528
c) <i>Władza wykonawcza</i>	528
C. Senatuskonsultum organiczne z 1802 r.	529
D. Senatuskonsultum organiczne z 1804 r.	530
E. Próba przywrócenia średniowiecznego cesarstwa rzymskiego Karola Wielkiego.....	530
F. Cesarstwo wewnętrzne i zewnętrzne.....	531
G. Akt dodatkowy do konstytucji cesarstwa z 1815 r.	532
H. Bonapartyzm.....	533
3. Reformy zarządu terytorialnego.....	533
4. Konkordat z 1801 r.	535
5. Organizacja sądownictwa.....	536
6. Napoleońskie kodyfikacje prawa.....	537
Rozdział trzydziesty piąty	
NIEMCY W CZASACH NAPOLEOŃSKICH.....	539
1. Niemiecka rewolucja terytorialna.....	539
2. Związek Reński.....	542
3. Likwidacja średniowiecznego cesarstwa rzymskiego narodu niemieckiego.....	545
Rozdział trzydziesty szósty	
FRANCUSKIE MONARCHIE KONSTYTUCYJNE Z LAT 1814–1848.....	547
1. Okres restauracji 1814–1830.....	547
2. Monarchia lipcowa 1830–1848.....	550
3. Rewolucja lutowa i upadek monarchii.....	553
Rozdział trzydziesty siódmy	
USTRÓJ POLITYCZNY WIELKIEJ BRYTANII W XIX I XX W.	555
1. Funkcjonowanie rządów parlamentarno-gabinetowych.....	555
2. Premier, gabinet, rząd i ministrowie. Gabinet cieni.....	559
3. Reformy prawa wyborczego do Izby Gmin.....	566
A. Obowiązujące zasady prawa wyborczego do 1832 r.	566
B. Postulaty demokratyzacji prawa wyborczego na przełomie XVIII i XIX w.	567
C. Reformy z lat 1828–1832.....	568
D. Ruch czartystów.....	570

E. Dalsze zmiany z lat 1838–1858	571
F. Reforma wyborcza premiera Benjamina Disraeliego	572
G. Ustawa o reprezentacji ludu i inne modyfikacje prawa wyborczego premiera Williama Gladstone'a	573
H. Reformy parlamentarne premiera Dawida Lloyd George'a. Przyznanie praw wyborczych kobietom	575
I. Reformy wyborcze z lat 1948–1949	576
J. Izba Gmin	577
K. Technika obrad Izby gmin	579
4. Izba Lordów	581
A. Członkostwo	581
B. Uprawnienia	583
5. Parlamenty regionalne	585
6. Monarcha	588
7. Reformy administracji terytorialnej	590
8. Zmiany w organizacji sądownictwa brytyjskiego	591

Rozdział trzydziesty ósmy

DRUGA REPUBLIKA I DRUGIE CESARSTWO WE FRANCJI

592

1. Druga republika	592
A. Konstytucja	592
B. Książę Ludwik Napoleon Bonaparte prezydentem Republiki	594
C. Zamach stanu Ludwika Bonaparte'go i zmiana konstytucji	594
2. Drugie cesarstwo francuskie	595
A. Ustanowienie cesarstwa	595
B. Cesarstwo autorytatywne	596
C. Cesarstwo liberalne	596
D. Upadek drugiego cesarstwa	597

Rozdział trzydziesty dziewiąty

ZWIĄZEK NIEMIECKI 1815–1866.

PIERWSZE NIEMIECKIE ZGROMADZENIE NARODOWE I JEGO UCHWAŁY

599

1. Kongres Wiedeński wobec problemu niemieckiego	599
2. Podstawowe akty ustrojowe Związku Niemieckiego	600
3. Tworzenie jednolitego niemieckiego obszaru gospodarczego. Niemiecki Związek Celny	604
4. Próba reformy Związku Niemieckiego	606
5. Pierwsze konstytucyjne niemieckie zgromadzenie narodowe i konstytucja frankfurcka z 1849 r.	607

Rozdział czterdziesty

MONARCHIA AUSTRO-WĘGIERSKA 1867–1918

614

Rozdział czterdziesty pierwszy

PIERWSZE ZJEDNOCZENIE NIEMIEC

I DRUGIE CESARSTWO NIEMIECKIE 619

1. Związek Północnoniemiecki 619
2. Drugie cesarstwo niemieckie 1871–1918 621
3. Próby ocalenia monarchii i rewolucja listopadowa. Republika rad
czy republika demokratyczna 624
4. Partie polityczne i ich udział w życiu politycznym drugiego cesarstwa 626
 - A. Partie konserwatywne i liberalne 626
 - B. Partia Centrum i „walka o kulturę” 627
 - C. Socjaldemokratyczna Partia Niemiec i początki ustawodawstwa socjalnego 628
5. Unifikacja prawa niemieckiego 629

Rozdział czterdziesty drugi

PRUSY W DZIEWIĘTNASTYM I W POCZĄTKACH

DWUDZIESTEGO WIEKU 631

1. Okres wielkich reform 1807–1815 631
 - A. Informacje wstępne 631
 - B. Reformy społeczno-gospodarcze 632
 - a) Zniesienie poddaństwa i uwłaszczenie chłopów 632
 - b) Zniesienie przywilejów stanowych i podatkowych, wprowadzenie wolności
gospodarczej 634
 - c) Sekularyzacja dóbr kościelnych ewangelickich i katolickich 635
 - d) Emancypacja ludności żydowskiej 635
 - C. Zmiany w organizacji władz centralnych Królestwa 636
 - D. Reformy administracji i samorządu terytorialnego 637
 - a) Reorganizacja administracji prowincjonalnej 637
 - b) Samorząd miejski 638
 - c) Sprawa samorządu gmin wiejskich 639
 - d) Publikacja zarządzeń urzędowych 639
 - E. Reforma wojskowa 640
 - F. Szkolnictwo i uniwersytety 640
2. Po Kongresie Wiedeńskim 642
 - A. Terytorium 642
 - B. Podział administracyjny państwa i organizacja władz terenowych 643
 - C. Sejmiki prowincjonalne i powiatowe 644
 - D. Organizacja sądownictwa 647
 - E. Stosunek państwa do kościoła ewangelickiego i katolickiego 647
4. Monarchia konstytucyjna 1848–1918 649
 - A. Wiosna Ludów. Powołanie i rozwiązanie pruskiej konstytuandy 649
 - B. Okrojowana konstytucja z 5 grudnia 1848 r. i uzgadnianie jej tekstu przez pruski
sejm krajowy 655
 - C. Uzgodniony tekst konstytucji z 31 stycznia 1850 r. 657
 - D. Ustrój sądów powszechnych i nowa kodyfikacja prawa karnego 662

Rozdział czterdziesty trzeci

TRZECIA REPUBLIKA FRANCUSKA 665

1. Proklamowanie republiki 665
2. Zgromadzenie Narodowe 665

A. Zawarcie pokoju z Niemcami	665
B. Komuna Paryża	666
C. Spór o ustrój państwa francuskiego	669
3. Ustawy konstytucyjne	670
A. Informacje ogólne	670
B. Dwuizbowy parlament	671
C. Zgromadzenie narodowe	673
D. Prezydent Republiki i ministrowie	673
4. Powstanie i funkcjonowanie rządów parlamentarnych	674
5. Zmiany w organizacji administracji terytorialnej	677
6. Rozdział Kościoła od państwa	679
7. Znaczenie konstytucji III Republiki dla światowego konstytucjonalizmu	681

Rozdział czterdziesty czwarty

ZMIANY SPOŁECZNO-USTROJOWE W CESARSTWIE ROSYJSKIM W XIX I W POCZĄTKACH XX W.

1. Informacje ogólne	682
2. Reformy Aleksandra I	682
A. Wprowadzenie ministerstw	683
B. Rada Państwa	683
C. Reorganizacja Senatu	683
D. Zmiany w szkolnictwie wyższym i średnim	684
3. Reformy cesarza Aleksandra II	684
A. Reforma włościańska	685
B. Ustanowienie samorządowej administracji wiejskiej	686
C. Samorząd miejski	687
D. Samorząd powiatowy i gubernialny	687
E. Zmiany w szkolnictwie	688
F. Reforma wojskowa	689
4. Zmiany w organizacji sądownictwa rosyjskiego	690
A. Informacje ogólne	690
B. Sady pokoju	690
C. Sady okręgowe	690
D. Izby sądowe	691
E. Senat	691
F. Ogólne zasady sądownictwa rosyjskiego	691
5. Rosyjska monarchia konstytucyjna	692
A. Manifesty carskie z lat 1905-1906	692
B. Ustawy zasadnicze cesarstwa rosyjskiego	693
C. Ogólna charakterystyka monarchii rosyjskiej 1905-1917	694
6. Źródła prawa rosyjskiego w XIX w.	695

Rozdział czterdziesty piąty

REWOLUCJA ROSYJSKA Z 1917 R. I JEJ NASTĘPSTWA USTROJOWE

1. Informacje wstępne	697
2. Wydarzenia marcowe	697

3. Faza przejściowa.....	699
4. Okres dyktatoratu Aleksandra Kiereńskiego.....	699
5. Likwidacja monarchii w Rosji w 1917 r. Podstawowe akty prawne.....	700
6. Przewrót bolszewicki.....	701
A. Uwagi wstępne.....	701
B. Pucz bolszewicki z 6 i 7 listopada 1917 r.....	701
C. Rozpędzenie konstytuancy rosyjskiej przez bolszewików.....	702
D. Drugi Ogólnorosyjski Zjazd Rad Delegatów Robotniczych i Żołnierskich z 7-9 listopada 1917 r. i ważniejsze jego uchwały.....	702
a) Informacje ogólne.....	702
b) Uchwały Zjazdu.....	703
E. Deklaracja praw ludu pracującego i wyzyskiwanego.....	704

Rozdział czterdziesty szósty

ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RADZIECKICH. POWSTANIE, ETAPY ROZWOJOWE I UPADEK..... 705

1. Ważniejsze wydarzenia polityczno-ustrojowe na przełomie 1917 i 1918 r.....	705
2. Konstytucja Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej.....	706
3. Utworzenie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.....	708
4. Konstytucja Związkowa z 1924 r.....	709
5. Republiki radzieckie.....	709
6. Konstytucje związkowe z 1936 i 1977 r.....	711
7. Partia komunistyczna jedynym źródłem władzy.....	712
8. Próba przebudowy Związku.....	713
9. Pucz sierpniowy z 1991 r. i upadek Związku Radzieckiego.....	714

Rozdział czterdziesty siódmy

REPUBLIKA WEIMARSKA..... 715

Rozdział czterdziesty ósmy

NIEMIECKIE PAŃSTWO WODZOWSKIE..... 720

1. Powołanie Adolfa Hitlera na kanclerza Rzeszy.....	720
2. Ustawa o pełnomocnictwach i inne ważniejsze zmiany ustrojowe.....	725
3. Ustawodawstwo rasistowskie.....	728
4. Ustrój nazistowskich Niemiec w latach 1934-1945.....	732

Rozdział czterdziesty dziewiąty

FRANCJA W OKRESIE PRZEJŚCIOWYM OD TRZECIEJ DO CZWARTEJ REPUBLIKI..... 736

1. Państwo francuskie Philippa Pétaina.....	736
2. Francuski ruch oporu.....	738
3. Komitet Wolnej Francji i Rząd Tymczasowy Republiki Francuskiej.....	738

Rozdział pięćdziesiąty

CZWARTA REPUBLIKA FRANCUSKA 741

1. Dwa zgromadzenia konstytucyjne 741
 - A. Pierwsza konstytuanta 1945–1946 741
 - a) *Konflikt między szefem państwa generałem de Gaullem a zgromadzeniem* 741
 - b) *Pierwszy projekt konstytucji* 742
 - B. Druga Konstytuanta z 1946 r. i jej projekt konstytucji 742
2. Konstytucja 743
 - A. Katalog praw obywatelskich 743
 - B. Instytucje polityczne 744
 - C. Mechanizm powoływania i odwoływania rządu 744
 - D. Powrót do władzy generała de Gaulle'a 745

Rozdział pięćdziesiąty pierwszy

PIĄTA REPUBLIKA FRANCUSKA 746

1. Konstytucja 746
 - A. Informacje ogólne 746
 - B. Urząd Prezydenta Republiki 746
 - C. Parlament i proces ustawodawczy 747
 - D. Premier i rząd 748
 - E. Rady: Konstytucyjna i Stanu 749
2. Prezydenci Republiki 749
3. Kohabitacja 750
4. Charakterystyka systemu rządów piątej Republiki 751

